

Алла Долюк

к.е.н., викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

Сергій Пушков

студент гр. Фзмвн-11,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

ДОХОДИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ: СКЛАД, ДИНАМІКА ТА РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ

Доходи домогосподарств в Україні є ключовим показником добробуту населення і впливають на рівень споживання, економічну стабільність та соціальну ситуацію в країні. Упродовж останніх років доходи українських домогосподарств зазнали значних змін через економічні кризи, інфляцію, пандемію COVID-19, а також російсько-українську війну.

Повномасштабне вторгнення в Україну спричинило глибоке економічне потрясіння та масову міграцію населення закордон. Населення країни потребує безпеки та стабільності, і тому питання збереження засобів до існування, збереження робочого місця та соціального захисту є пріоритетним напрямком, що вимагає від держави цілеспрямованих заходів для подолання економічних труднощів.

В результаті численних досліджень наукових підходів науковців до тлумачення сутності поняття «доходи домогосподарств» дійшли висновку, що останні являють собою грошові засоби (власні та залучені), що перебувають у розпорядженні членів домашніх господарств для забезпечення їх життєдіяльності і можуть використовуватись для здійснення витрат на власні потреби та виконання фінансових зобов'язань.

До основних джерел формування фінансових ресурсів домашніх господарств слід віднести:

1) Оплата праці, що є основним компонентом доходів домогосподарств, який формується за рахунок заробітних плат. Частка доходів від оплати праці в структурі загальних доходів домогосподарств становить близько 60–70%;

2) Соціальні виплати. До цієї категорії входять пенсії, допомоги, субсидії, стипендії тощо. Соціальні виплати становлять значну частку доходів домогосподарств, особливо для пенсіонерів та малозабезпечених верств населення;

3) Доходи від підприємницької діяльності. Сюди відносяться прибутки від ведення власної справи, фермерства, надання послуг тощо. Хоча ця частка є менш значною у загальній структурі доходів, вона відіграє важливу роль для малого і середнього бізнесу;

4) Доходи від власності. Відносять доходи від здачі в оренду нерухомості, інвестиційні доходи, дивіденди, відсотки за депозитами. У

структурі доходів ці надходження складають невелику частку, однак для певних категорій громадян вони є важливим джерелом;

5) Надходження з-за кордону. До цієї категорії належать перекази від трудових мігрантів. За останні роки ці надходження стали суттєвим компонентом доходів багатьох українських сімей.

Рівень перелічених доходів домогосподарств залежить від об'єктивних і суб'єктивних факторів: рівень безробіття, стан економіки, інфляція, продуктивність праці, складність і умови праці, кваліфікація. Фактори впливу формування доходів домогосподарств можна розподілити на такі рівні: фактори макрорівня або індивідуальні фактори, фактори мезорівня або ті, що залежать від місця зайнятості працівника, організації чи підприємства та фактори макрорівня (пов'язані з національною економікою).

Станом на 2023 рік основним джерелом формування доходів домогосподарств виступає заробітна плата, що становить близько 61,7% загальної величини доходів, яка характеризується значною галузевою і територіальною диференціацією. Державна політика регулювання доходів населення у сфері оплати праці має бути спрямована на кілька ключових напрямків, які забезпечать гідний рівень життя громадян та стабільність на ринку праці:

1. Забезпечення справедливого рівня доходів:

– встановлення мінімальної заробітної плати, яка не лише покриває базові потреби, але й відповідає реальному рівню життя;

– регулювання заробітних плат на рівні, який дозволяє зменшити бідність серед працюючих.

2. Зменшення соціальної нерівності:

– впровадження прогресивної податкової системи, яка забезпечує більш справедливий розподіл доходів;

– підвищення доходів для найменш забезпечених верств населення через соціальні програми та допомоги.

3. Підвищення рівня зайнятості:

– створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та малого бізнесу, що сприяє створенню нових робочих місць;

– реалізація програм професійної підготовки та перепідготовки кадрів для зменшення безробіття.

4. Регулювання ринку праці:

– забезпечення балансу між попитом і пропозицією робочої сили через дослідження ринку праці та адаптацію освіти до потреб економіки;

– підтримка профспілок і колективних договорів для захисту прав працівників.

5. Інфляційна стабільність:

– контроль за інфляцією, щоб забезпечити зростання реальних доходів населення;

– регулярне підвищення заробітної плати та соціальних виплат в умовах інфляції.

6. Соціальний захист:

– реалізація ефективних соціальних програм, які включають виплати по безробіттю, соціальні допомоги, пенсії, субсидії тощо;

– забезпечення прав працівників на гідні умови праці та своєчасну оплату праці.

7. Підтримка трудової міграції:

– створення умов для повернення українських трудових мігрантів, зокрема через визнання їхніх кваліфікацій та надання привабливих умов для роботи в Україні.

8. Моніторинг та контроль:

– систематичний моніторинг ринку праці та заробітних плат для виявлення та усунення недоліків у регулюванні;

– підвищення прозорості у відносинах між роботодавцями і працівниками, а також між різними секторами економіки.

Важливим джерелом трудових доходів домогосподарств є доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, які домогосподарства отримують у вигляді прибутку і змішаного доходу. Питома вага доходів домогосподарств від підприємницької діяльності та самозайнятості не є надто високою (6,4%). Отже, актуальним залишається удосконалення механізму формування та нагромадження фінансової бази домогосподарств, її державне регулювання та удосконалення, шляхом розвитку та державної підтримки підприємницької діяльності та самозайнятості населення, особливо на селі, що дозволить зміцнити фінансову спроможність домогосподарств та перетворити заощадження домогосподарств в інвестиційний капітал.

Одним із потенційно важливих джерел формування доходів вітчизняних домогосподарств є доходи від власності, хоча їхня частка продовжує залишатися вкрай низькою 3,3%, що свідчить про надто повільне залучення домогосподарств до ринкових відносин та незначну роль фінансового ринку в забезпеченні належного рівня життя населення. Важливим пріоритетом у цій сфері є досягнення такого рівня доходів домогосподарств, за якого б існувала можливість після задоволення всіх найважливіших потреб здійснювати заощадження з метою інвестування в різні активи та отримувати додаткові доходи.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що важливим джерелом доходів домогосподарств в Україні продовжують залишатися соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, до яких належать пенсії, стипендії, всі види отримуваної населенням допомоги із фондів соціального страхування, компенсаційні виплати і пільги, благодійна допомога, що становлять 16,5%. Для підвищення дієвості системи соціальних трансфертів у нашій державі доцільно змістити акценти з пасивних форм соціального захисту на ширше використання форм активної соціальної допомоги для стимулювання економічної самостійності домогосподарств. Вплив держави на

нерівність розподілу доходів домогосподарств за допомогою трансфертних виплат повинен бути помірним, бо інакше він підриватиме стимули до високопродуктивної праці та звужуватиме можливості економічного зростання країни.

Основним завданням держави є підвищення добробуту домогосподарств та прискорення темпів його зростання до європейських стандартів. Повномасштабне вторгнення росії на територію України стало великим потрясінням для економіки України та вплинуло на рівень оплати праці та пенсійне забезпечення громадян.

Відтак для досягнення збалансованості доходів домогосподарств доцільно застосовувати зарубіжний досвід, особливо у частині запровадження програм фінансової грамотності населення.

Фінансова грамотність це уміння і розуміння ефективного управління особистими та сімейними фінансами, набути компетентності та приймати ефективні економічні та фінансові рішення, які позитивно впливають на соціальну стабільність у суспільстві. Рівень фінансової грамотності українців, складає 12,3 бала, що становить лише 58% від максимального значення (21 бал) і менше мінімального цільового рівня, рекомендованого Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 14 балів [1]. До основних причин можна віднести вплив таких факторів:

- відсутність заощаджень або їх наявність для надзвичайних ситуацій понад 30% громадян;
- недостатня обізнаність населення про роботу фінансових установ та організацій;
- частина населення має формальне уявлення про бюджет та не раціонально його розподіляє.

Отже, основним завданням держави є підвищення добробуту домогосподарств та прискорення темпів його зростання до європейських стандартів. Загалом, державна політика регулювання доходів населення повинна бути комплексною, що враховує потреби різних груп населення і забезпечує їхню участь у економічному житті країни. Це допоможе створити умови для соціально-економічного розвитку та підвищення добробуту громадян.

Для досягнення збалансованості доходів домогосподарств доцільно застосовувати зарубіжний досвід, особливо у частині запровадження програм фінансової грамотності населення.

Список використаних джерел:

1. Соціально-економічний стан домогосподарств України. URL: [https://www.unicef.org/ukraine/media/46041/file/Соціальноекономічний%20стан%2025.07.24%20\(1\).pdf.pdf](https://www.unicef.org/ukraine/media/46041/file/Соціальноекономічний%20стан%2025.07.24%20(1).pdf.pdf)
2. Стан фінансової безпеки домогосподарств України в період війни. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-4_0-pages-230_237.pdf